

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

Державний заклад

«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

Дем'янова Надія Олександрівна

УДК 811[161.2:133.1]:316.346.2

**Лінгвістична структура та гендерні особливості
звертань в українській і французькій мовах**

10.02.15 – загальне мовознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

Одеса – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі перекладу теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Корольова Тетяна Михайлівна,
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського,
завідувач кафедри перекладу і теоретичної та
прикладної лінгвістики

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Валігура Ольга Романівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри германської і фінської філології
кандидат філологічних наук, доцент
Сорока Тетяна Вячеславівна,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
доцент кафедри англійської філології та перекладу

Захист дисертації відбудеться «21» вересня 2012 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «21» серпня 2012 року

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

к. філол. н.

Ларіна Е.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертаційне дослідження призначено вивченню функціонально-семантичних та гендерних особливостей звертання у художньому мовленні персонажів літературних творів українських та французьких письменників. У цілому, закономірний інтерес мовознавців до проблем звертань у процесі комунікації відкриває нові перспективи лінгвістичного аналізу, поглиблює і розвиває теоретичні уявлення про спілкування, одночасно будучи співвіднесеним із потребами практичної діяльності людини. Звертання часто ставало об'єктом дослідження представників різних напрямлень та шкіл вітчизняного та зарубіжного мовознавства. Вчені розглядали семантичні функції звертання у тексті (В.Є. Гольдін, В.І. Карасик, М.О. Олікова, Н.В. Черемисіна), його морфологічні (А.В. Велтисова, О.Г. Ветрова, О. Jespersen, С.Т. Onions, R.W. Pense,) та синтаксичні (А.М. Мухін, G.O. Curme, R.B. Long) особливості, соціолінгвістичний аспект звертання, його комунікативно-прагматичні норми вживання (Н.І. Адамушко, Н.Д. Арутюнова, Г.А. Балакай, В.В. Богданов, Г.А. Газієва, В.А. Доборович, І.В. Дорофєєва, Т.М. Чирко, О.Г. Мініна, S.M. Ervin-Tripp), звертання аналізувалося з позицій теорії мовленнєвого акту (С.І. Войтович, О.Г. Мініна, D. Wunderlich). У сучасній лінгвістиці накопичений достатньо великий досвід дослідження звертань, головним чином у культурологічному аспекті (В.Є.Гольдін, В.І.Карасик, Т.В.Ларіна, Г.Г. Молчанова, М.О.Олікова, С.Г.Тер-Мінасова, Н.І.Формановська, М.К. Adler, F.Braun, K.Mah та ін.). Характерною рисою наукових праць останніх років є інтерес до вивчення звертань з позицій когнітивістики (Н.В. Бугакова). Сучасні лінгвістичні дослідження регулярно звертаються до феномену комунікації, комунікативних взаємодій з урахуванням соціальних ролей адресанта і адресата, взаємних відносин, а також ситуації спілкування.

Актуальність дослідження визначається необхідністю накопичення емпіричних даних з проблеми функціонально-семантичних і гендерних особливостей звертань у типологічно різних мовах, а також відсутністю єдиного підходу мовознавців до питання структуралізації функціонально-семантичного поля звертання. Комплексний підхід до вивчення звертань у мовах, що зіставляються дозволяє глибше дослідити національно-культурні особливості актуалізації звертань у процесі комунікації, визначити риси подібності та відмінності функціонально-семантичного, структурного і гендерного аспектів досліджуваної категорії в українській і французькій мовах.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у рамках комплексної наукової теми кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» «Теоретичні і прикладні аспекти дослідження типологічних та конкретно-мовних рис сучасного дискурсу (номер державної реєстрації 0107U000467), затвердженої МОН України.

Мета дослідження полягає у вивченні основних принципів функціонування мовних засобів актуалізації звертань у мовленні персонажів художніх творів українською та французькою мовами з огляду на гендерну диференціацію мовлення.

Відповідно до поставленої мети в роботі вирішуються такі завдання:

- визначити місце проблеми звертання у колі лінгвістичних і ширше – гуманітарних – дисциплін;
- проаналізувати і систематизувати структуру функціонально-семантичного поля звертань з позицій єдності феноменів мовного і позамовного характеру, в українській і французькій комунікації;
- вивчити різнорівневі засоби актуалізації звертань у художньому мовленні і основні засоби їх взаємодії;
- розглянути звертання в єдності явищ мовного і позамовного характеру, іншими словами, провести облік впливу контексту на семантику звертання;
- виділити загальні закономірності та специфічні особливості функціонування звертань у мовах, що зіставляються;
- проаналізувати механізми залежності вибору комунікантами різних структурних та функціональних типів звертань залежно від гендерної ідентифікації авторів та персонажів художнього твору.

Об'єкт дослідження – тексти у франкомовних та україномовних художніх творах.

Предмет дослідження – лінгвістичні засоби актуалізації звертань у мовленні персонажів творів українських і французьких авторів та їх гендерна диференціація.

Матеріалом дослідження стали художні твори французьких та українських авторів, з яких, за принципом суцільної вібрки, були відібрані 4867 звертань. (2213 звертання у текстах французьких авторів і 2654 одиниць у текстах українських авторів).

Методи дослідження використані у роботі орієнтовані на комплексний аналіз підбраного мовного матеріалу: метод функціонально-семантичного моделювання застосовано для зіставлення окремих субсистем у межах семантичного поля звертання; зіставний метод спрямовано на виявлення схожості і розбіжності структурно-семантичних характеристик звертання та диференціацію досліджуваних одиниць за

гендерною спрямованістю; контекстний аналіз використовувався для оцінки впливу контексту на трансформацію емоційно-модального компонента семантики звертань; квантитативний аналіз забезпечив кількісну характеристику показників експериментального матеріалу.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації функціонально-комунікативних, прагматичних та гендерних факторів актуалізації звертань у французькій та українській мовах. Вперше досліджені й описані типологічно спільні для французької та української мов закономірності функціонування мовних одиниць, які актуалізують звертання в процесі комунікації, а також конкретно-мовні особливості реалізації звертань у кожній з двох мов. Новим є виявлення основних механізмів взаємодії та варіативності лінгвістичних одиниць при передачі семантики звертань, а також вивчення форм взаємодії різнопланових засобів вираження звертань. Вперше досліджено семантичні відносини між смисловим ядром звертання (іменником) і різними розповсюджувачами (якісними прикметниками, присвійними займенниками та ін.); розглянута проблема гендерної асиметрії звертань з огляду на дворівневу структуру мовної особистості художнього тексту: гендерна належність автора та персонажів.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані фахівцями у різних галузях філологічних знань (лінгвістами, культурологами, фахівцями з гендерології); для подальшого вивчення звертань та дослідження специфіки їхнього функціонування в україномовному та франкомовному середовищі; висновки роботи можуть бути застосовані у практиці вузівського викладання загальних та спеціальних лінгвістичних курсів української та французької мов («Теоретична граматика», «Стилістика тексту», «Лінгвістична семантика», «Гендерологія»), у практиці викладання мов та лінгвокраїнознавства, а також для складання оглядових лінгвістичних курсів для соціологів та психологів; на його базі можуть бути вироблені практичні рекомендації для міжмовної комунікації (українська і французька мови) і в навчально-методичній роботі (при укладанні навчальних посібників для ВЗО).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження висвітлено в доповідях на 5 міжнародних : XVIII Міжнародній науковій конференції «Мова і культура» імені проф. Сергія Бураго (Київ, 2009), II Міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття» (Одеса, 2009), I Міжнародній науково-практичній конференції наукових робіт молодих учених «Романська філологія та сучасний освітній простір» (Горлівка, 2011),

Міжнародній (заочній) науковій конференції "Інтерактивна комунікація в контексті сучасних наукових парадигм" (Одеса, 2012), II Міжнародній науковій конференції «Сучасні напрямки викладання гуманітарних дисциплін у середніх та вищих навчальних закладах: мова, література, історія» (Горлівка, 2012) та 6 всеукраїнських: I Всеукраїнській науковій конференції романістів «Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства» (Чернівці, 2006), Всеукраїнській конференції молодих учених «Актуальні проблеми романської філології» (Горлівка, 2007), II Всеукраїнській науковій конференції романістів «Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства» (Чернівці, 2008), III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Мова. Культура. Комунікація» (Чернігів, 2009), III Всеукраїнській науковій конференції романістів «Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства» (Одеса, 2010), Всеукраїнській науковій конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій «Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства» (Суми, 2012) науково-практичних конференціях, а також науково-звітних конференціях Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (Одеса 2008, 2012).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 8 наукових працях, опублікованих у фахових виданнях, затверджених ВАК України. Усі статті написано одноосібно.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та списку використаної літератури.

Загальний обсяг дисертації 235 сторінок. Основний зміст викладено на 208 сторінках друкованого тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми та її актуальність, розкрито мету і завдання роботи, її наукову новизну та практичне значення, визначено предмет, об'єкт та методи дослідження, надано відомості щодо апробації роботи.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження звертання з урахуванням гендерних ознак мовної особистості» розглянуто загальнолінгвістичні проблеми, пов'язані з визначенням місця та ролі звертання, яке належить до таких категорій, завдяки яким мова осмислюється не тільки як засіб комунікації, а й як інструмент когніції та як реалія культурно-історичного характеру. Оскільки однією з характерних тенденцій

сучасного етапу розвитку мовознавства є детальна розробка проблем людського фактору в мовленнєвій діяльності, то одним з важливих аспектів дослідження є вивчення гендерних особливостей звертання у французькому та українському художньому тексті. При цьому відповідно до нової лінгвістичної парадигми на передній план виносяться поняття "мовна особистість", яка визначає семантичний простір мови. Даний антропоцентричний принцип, реалізований при дослідженні структури полісуб'єктного тексту художнього твору, робить можливим проведення всебічного аналізу досліджуваного об'єкта.

На основі аналізу спеціальної літератури розглянуто основні напрямки дослідження звертань у вітчизняній (Н.І. Адамушко О.О., В.І. Карасик, О.Г. Руднєв, О.М. Пешковський, О.О. Шахматов) та зарубіжній (G.O. Curme, O. Jespersen, R.B. Long, R.W. Pence, C.T. Onions D. Wunderlich) лінгвістиці.

Лінгвістичний статус звертання не отримав досить чіткого визначення і різними дослідниками трактується по-різному. У науковій літературі представлені різні підходи і статусне визначення звертання як лінгвістичної категорії: одними авторами воно розглядається з логіко-синтаксичних позицій як слово або словосполучення, що перебуває поза межами структурної схеми речення, інші підтримують думку про функціонально-синтаксичну природу звертань та включають їх до синтаксичної структури речення, дехто наполягає на самостійності звертань як комунікативних одиниць, що самі формують речення-висловлювання, нарешті, звертання виносяться за межі парадигми формального синтаксису та включаються як службові одиниці тексту до ширшої функціонально-семантичної категорії мовленнєвого контакту. Крім того, будучи граматично вираженим у вигляді відокремленого вокативного речення з головним членом у морфологічно позначеному чи семантично категоризованому кличному відмінку, звертання прагматично є своєрідним мовленнєвим актом, здатним самостійно або у поєднанні з контекстом виконувати цілий набір функцій, зокрема, виступати засобом встановлення та підтримки мовленнєвого контакту, визначати спрямованість мовлення, бути засобом мовленнєвого впливу на адресата, виражати емоційно-експресивний стан мовця і навіть регулювати взаємовідносини між комунікантами.

Саме у такому розумінні термін «звертання» розглядається у даному дисертаційному дослідженні як основний, оскільки його вживання має усталену традицію у вітчизняному мовознавстві через певну функціональну мобільність терміна та максимальну повноту обсягу поняття.

Деякі мовознавці дотримуються вживання на позначення звертання як лінгвістичного явища терміна «вокатив» як пріоритетного, хоча граматичні витоки терміна «вокатив» у вітчизняній традиції, його тісна пов'язаність із відмінковими системами

очевидні. З іншого боку, західноєвропейська традиція вільно оперує термінами *vocative*, *vocative case* та *vocative sentence*, що свідчить про ядерний характер саме комплексу з компонентом *vocative*. Тому терміни «звертання» та «вокатив» можна вважати дублетними.

У плані завдань дисертаційного дослідження для нас найважливішим є вивчення гендерних особливостей звертання у французькому та українському художньому тексті. Сучасна соціальна наука розрізняє поняття стать та гендер, традиційно позначаючи через перше з них ті анатомо-фізіологічні особливості людей, на яких базується визначення людської істоти як чоловіка або жінки. Стать завжди вважалася фундаментальним першочинником психічних та соціальних розбіжностей. Проте, окрім біологічних розбіжностей, між людьми наявний розподіл також за соціальними ролями, формами діяльності, поведінкою та емоційними характеристиками. З огляду на це виникло поняття гендера, яке означає сукупність соціокультурних норм, виконання яких суспільство очікує від людей залежно від їхньої біологічної статі. Вважається, що гендер – своєрідний підсумок соціалізації людини в суспільстві відповідно до його статевої приналежності: чоловіки та жінки є культурними продуктами своїх суспільств, а вирішальним параметром у формуванні розбіжностей є культура.

На тлі поглиблення уваги до семантичної сторони тексту, відкриття її багаторівневої природи, формується когнітивний напрям аналізу художнього тексту. Художній текст у такому разі розглядається як складний смисловий знак, який відбиває знання автора про дійсність, втілені у творі у вигляді індивідуально-авторської картини світу. На цій основі слід вважати, що категорія звертання є природною прототипною категорією, а системний прототип звертання і є тією когнітивною моделлю, на якій базуються будь-які його функціональні версії у дискурсі чи комунікативному акті. Виходячи з такого розуміння категорії звертання, вокатив набуває художнього (або соціального, гендерного, етнічно значимого) статусу, через відхилення від прототипних категоріальних ознак, що вербально виражає саме суб'єктивний погляд на світ, або індивідуально авторську, відбиту в мовній особистості митця, картину світу.

Поняття мовної особистості є методологічно цінним для дослідження звертань як у художньо-стилістичному, так і в емоційно-вольовому плані. Саме мовна особистість переводить мовленнєві характеристики комунікантів та комунікативні якості їх мовлення у план думок, оцінок та завдань адресанта й адресата – в цьому її широке когнітивне значення. Саме мовна особистість виступає носієм, джерелом та показником прагматичного компонента. Сучасна теорія мовної особистості була створена Ю. М. Карауловим. Одним з основних понять, введених автором є поняття загальнонаціональної

мовної особистості, яка об'єднує базову частину загального світогляду, комплекс комунікативних характеристик, які маркують національно-культурні особливості мовленнєвої поведінки.

Власне термін «мовна особистість» виник у межах науки про мову художньої літератури на позначення двох основних особистостей художнього тексту – особистості автора та особистості героя (персонажа), і його авторство належить В.В. Виноградову. Гендерні стереотипи суспільних і міжособистісних відносин, забарвлені своєрідними рисами особистісного світовідчуття письменника, переносяться на функціональну комунікативну особистість персонажа. У свою чергу, опис усіх рівнів структури мовної особистості персонажа, який розглядається як суб'єкт внутрішньотекстової комунікації ґрунтується на аналізі лексичного складу і граматичної структури «вироблених» ним текстів.

У другому розділі *«Функціонально-семантична природа звертання»* досліджено змістовний аспект категорії звертання. Створення цілісної характеристики лінгвістичного об'єкта у плані змісту передбачає охоплення двох аспектів його буття: з одного боку, він повинен бути описаний за всією сукупністю виконуваних ним функцій, та з іншого, він повинен бути охарактеризований як деякий компонент системи мови, наділений певними семантичними ознаками і властивостями та співвіднесений з іншими мовними одиницями. Функція мовних елементів полягає у вираженні їх цільового призначення; застосування функціонального аналізу дає відповідь на питання, яке призначення об'єкта. Аналіз функціональних характеристик звертань свідчить про те, що в умовах комунікації вони отримують значення, порівнянні з компонентами мовленнєвого акту. Вперше як окремий комунікативний тип висловлювання, звертання було розглянуте Д.Вундерліхом. Він поставив його в один ряд з директивом, комісивом, декларативом тощо на тій підставі, що особливою функцією звертання є привернення уваги адресата.

Розгляд функціональної природи звертання з позицій теорії мовленнєвих актів показує різноманітну палітру можливостей, якими воно володіє. Всі численні функції звертання можна розподілити за чотирма стратумами. У порівняльних мовах базисною є вокативна функція, яка опосередковує адресацію висловлювання конкретного адресата (адресатів). Над нею в умовах конкретної соціально-інтерактивної і комунікативної події можуть з'являтися і інші функції, модифікуючи і доповнюючи її. До їх числа відносяться наступні функції: фатична, (встановлення і підтримання контакту з адресатом), статусно-регламентована (відображення статусно-рольової відповідності комунікантів і ввічливе оформлення мовлення) і модально-емоційна (характеристика адресата и вираження

ставлення до нього мовця), до завдань яких входить забезпечення адресної спрямованості висловлювання. Ці функції і формують функціональне поле звертання.

Звертання у своїй первинній вокативній функції привертають увагу співрозмовника, називають його, однозначно вказують на співрозмовника, виділяючи його як адресата висловлювання. Відповідно до цих комунікативних завдань в рамках вокативної функції виділяються: номінативна (назвати адресата), дейктична (вказати на адресата), власно вокативна (привернути увагу адресата) функції. Перебіг акту комунікації спільно з його структурними особливостями зумовлюють використання звертання у складі будь-якого з елементів дискурсивної рамки комунікації: встановлення контакту, початок мовлення, уточнення, завершення комунікації і т.п. Саме тому звертання слід розглядати також як виразний засіб фатичного характеру. Більшість дослідників визначають фатичну функцію як особливий різновид мовленнєвих структур, спрямовану на те, щоб надати природність ситуації спілкування, підготувати слухача до сприйняття інформації.

Соціально-регулятивна функція звертання несе додаткову інформацію про соціальний статус, професійно-посадове положення, ступень спорідненості або знайомства комунікантів, їх ролі у конкретній ситуації спілкування. При цьому звертання слугують засобом концептуалізації фрагменту соціального аспекту картини світу мовних особистостей, в якому узагальнено досвід мовця в соціальних та міжособистісних відносинах. Важливим для соціолінгвістичного аналізу вокативів є розмежування понять «соціальний статус» і «соціальна роль» особистості. Під «соціальним статусом» розуміють співвідносну з положенням людини позицію в соціальній системі, з якої витікають права та обов'язки і взаємні очікування комунікантів. «Соціальна роль» - це функція, яку виконує людина як елемент суспільства; деякий зразок поведінки, в тому числі і мовленнєвої, визнаний доцільним для людей цього статусу в певному суспільстві.

Однією з найбільш важливих функцій звертання є актуалізація у мовленнєвому акті суб'єктивно - модального відношення мовця. Модально забарвлені звертання-характеристики відрізняються тим, що крім номінативного мають також і предикативно-характеризуюче значення. Суб'єктивна модальність поділяється на суб'єктивно-особистісну і суб'єктивно-міжособистісну. Концепт суб'єктивно-особистісної модальності включає у себе мікроконцепти власне-оцінної і емотивно-оцінної модальності. Концепт міжособистісної модальності, представлений відношенням «адресант - реципієнт» і включає у сферу міжособистісної модальності чотири категорії: деонтику, алетичку, епістеміку і аксіологію.

Необхідною передумовою категоріально-парадигмального вивчення семантики є системно-польовий принцип дослідження. Польова модель опису семантичної структури

звертань припускає наявність стандартних і нестандартних вокативів. Стандартні звертання формують ядро досліджуваного семантичного поля і характеризуються стабільністю їх застосування в одній із зазначених вище функцій вокативів. До нестандартних вокативів відносяться лексеми, які у певній ситуації можуть виконувати функцію звертання у процесі комунікації. Вони утворюють семантично неоднорідну (ситуативно обумовлену) тематичну групу (ТГ), локалізовану у периферійній області семантичного поля звертань.

Стандартні звертання поділяються на дві великі групи мовних одиниць, так звані невизначені і визначені вокативи. Невизначені звертання містять у собі клас різноманітних вигуків, здатних привернути увагу (типу «Гей!».). Стандартні визначені вокативи складають центральну зону семантичного поля звертань. Звертання майже завжди обернені до людини, тому кардинальним є їх розподіл на 1) вокативи, стрижневим компонентом яких є імена власні (антропоніми) та 2) звертання, що своїми стрижневим компонентом мають імена загальні (апелятиви). Апелятиви, в свою чергу, поділяються на статусно-рольові і модально-характеризуючі. Таким чином, стандартні визначені вокативи утворюють три ядерні тематичні групи семантичного поля звертань: антропонімічну, статусно-рольову і модально-характеризуючу.

Як було визначено, звертання, що включають до свого складу антропоніми, становлять переважну частину (в українській мові – 64,5%, а у французькій -69,1 %) всієї кількості звертань у розглянутих творах як письменників-чоловіків, так і письменників-жінок, перевершуючи майже вдвічі кількість звертань з апелятивами (відповідно 34,6% та 29,9%). У складі апелятивів на долю статусно-рольових звертань припадає в українській мові 36,4%, а у французькій - 34,9%, а частка модально-характеризуючих звертань складає відповідно 63,6% та 65,1%. Звертання нестандартної і невизначеної ТГ, локалізовані у периферійній області семантичного поля, зустрічаються в експериментальному корпусі вкрай рідко, не перевищуючи у цілому 1,0 % від загальної кількості досліджених звертань.

Екстралінгвістичні фактори - параметри ситуації спілкування, його тональність, соціальні та психологічні особливості комунікантів, їхня мовна та комунікативна компетенція відіграють дуже велику роль для правильного розуміння вокативів і адекватної інтерпретації їх функціонально-семантичного направлення. В залежності від екстралінгвістичних факторів кожен компонент тієї чи іншої ТГ звертань, передаючи певне значення, здатний у конкретних комунікативних умовах виконувати різні функції. Справедливим є і протилежне твердження: для реалізації однієї і тієї ж функції можуть використовуватися компоненти семантичного поля звертання, що володіють різними

значеннями. Це обумовлює відсутність однозначної співвіднесеності компонентів функціональних і семантичних полів звертання.

З іншого боку, ті ж екстралінгвістичні фактори є причиною взаємодії компонентів всередині кожного з розглянутих полів звертання (як функціонального так і семантичного). Це, у свою чергу, призводить до поліфункціональності і полісемантичності звертань.

У третьому розділі «Засоби актуалізації звертань в українській та французькій мовах» розглянуті основні способи вираження звертань в українському та французькому мовленні, виконаний інвентарно-таксономічний аналіз лінгвістичних засобів вираження звертань з метою визначення найбільш продуктивних моделей при комунікації українців і французів. При цьому особлива увага приділялася з'ясуванню можливості співвідношення тих чи інших одиниць плану висловлювання з певними функціями звертань і з конкретними компонентами їх семантичного поля.

Дослідження особливостей структури звертання в обох мовах показало, що суттєвих відмінностей у використанні як непоширених, так і поширених (що включають в себе два і більше компонентів) звертань в порівнюваних мовах не спостерігається. На частину поширених звертань припадає менше чверті від загального обсягу досліджених одиниць, причому звертання, що включають в себе 4 і більше компонентів в основному представлені у творах українських авторів (1,1%): *Дитино моя дорога, золота! Коханий, рідний мій трудівник*. Найбільш часто подібні конструкції відзначаються у мовленні персонажів жіночої статі. Вивчення експериментального матеріалу дозволяє зробити висновок про функціональну значущість граматичних (морфологічних, синтаксичних), лексичних, стилістичних і просодичних засобів актуалізації звертань у художньому мовленні у двох порівняльних мовах.

Природною формою вираження звертання в обох мовах є іменник і рідше (близько 2,5% випадків) - субстантивований прикметник. Усередині першої групи слів виділяють два лексичних розряди: імена власні (антропоніми) і імена загальні (апелятиви). У сучасній українській мові поширеним морфологічним засобом актуалізації звертання у процесі комунікації є клична форма іменника: *На жаль, я ще тебе чую, нещасна гендлярко, безталанна перекупко!; Будьте ви прокляті, можливі-вельможні!* Зберігається також архаїчна форма кличного відмінка з закінченням –ове: *Хто мені скаже, панове, що написала у своєму житті ця пихата молодичка?*. Слід зазначити, що власне кличного відмінка у французькій мові немає, вокативну функцію в ньому виконують наказовий спосіб і активне вживання емпатичних конструкцій. До морфологічних засобів, що надають звертанню різні змістовні та емоційні нашарування відноситься афіксація. В ролі

компонентів поширених звертань характерне використання різноманітних детермінантів: присвійних займенників, прикметників, вигуків і часток, а також артикля (у французькій мові).

В українській і французькій мовах звертання виконує у зв'язному мовленні дві синтаксичні функції: воно вживається як самостійне висловлювання (самостійне звертання) і як незалежний компонент речення (несамостійне звертання), об'єднаний за допомогою інтонації з іншими компонентами в одне складне синтаксичне утворення, не вступаючи ані в сурядні, ані в підрядні відношення ні з одним із членів речення. Несамостійні звертання за характером співвіднесеності з реченням і його членами поділяються на п'ять типів, детально досліджуваних у дисертації.

Можна виділити дві крайні групи лексем, що входять до складу українських та французьких звертань: перша (нечисленна) характеризується високою частотністю вживання - рекурентна. На іншому полюсі - одиничне вживання значної кількості іменників і прикметників, що можна пояснити оказіональним (контекстуальним) характером їх використання у ролі звертання. Це дає підставу зробити висновок про те, що репертуар лексем, на базі яких утворюються українські та французькі звертання, порівняно небагатий, і відрізняється високим ступенем стандартизації. Рекурентні звертання характеризуються високим ступенем лексичної валентності, яка виникає в наслідок колокації (семантичної зв'язності слів, зумовленої їх лексико-фразеологічними властивостями). Разом з тим не можна не підкреслити роль оказіональних звертань у художньому дискурсі, що характеризуються функціональною одноразовістю і яскраво вираженою авторською приналежністю.

Дані, отримані при вивченні стилістичних особливостей вживання звертань у комунікації, свідчать про важливість регістру спілкування, що використовується мовцем: піднесений (максимально-офіційний), високий (офіційний), нейтральний (розмовний), фамільярно-побутовий, низький (вulgарно-брутальний). Стилiстична варіативність звертань тісно пов'язана з семантичною складовою даної смислової одиниці. При цьому у стилістично нейтральному тексті у ролі звертання виступають власні імена людей, назви осіб за спорідненням, суспільним статусом та професією і т.п., а у текстах з емоційним і експресивним забарвленням арсенал засобів стилістичної варіативності звертань значно розширюється. Найбільш часто використовуються звертання-метафора, звертання-метонімія, звертання-синекдоха, звертання-іронія, звертання - перифраз. З метою посилення спонукального ефекту при звертанні може використовуватися вигук-частинка, саме звертання може неодноразово повторюватися: *Гей, Катерина!; Раю! Рай! Чуси?!; Oh! Ben, je t'en prie, sois gentil avec lui!* Подібні стилістичні засоби оформлення звертань

зустрічаються з однаковою частотністю в обох мовах, що дозволяє зробити висновок про їх універсальність.

У досліджуваних мовах, в залежності від функції, несамостійне звертання може займати ініціальну, медіальну і фінальну позиції в реченні. Найбільшу інтонаційну самостійність має звертання, що займає в реченні ініціальну позицію, або ізольоване становище.

Семантико-функціональний аналіз звертання виявив важливу роль контексту в формуванні та реалізації експресивних семем, тому що саме в ньому найбільш ефективно відбувається актуалізація певної узуальної диференційної семи мовної одиниці, конкретизація та увиразнення її значення, розширення за його допомогою сфери вживання експресивів та поява нових складників емоційно-модального семантичного поля. В залежності від характеру використаних у звертанні мовних одиниць і характеристик комунікативної ситуації (у художньому творі - контексту) було виділено ряд різних типів реалізації інгерентної або адгерентної експресивності звертань.

Особливої уваги заслуговує питання про взаємозв'язок різнорівневих лінгвістичних засобів оформлення звертання (лексичних, граматичних, інтонаційних, стилістичних). Одночасне використання декількох лінгвістичних засобів при оформленні звертання посилює його прагматичне і комунікативне значення і дозволяє уникнути семантичної багатозначності.

Виділення особливостей функціонування звертань у двох порівнюваних мовах свідчать про те, що всі специфічні риси звертань пов'язані з національно-культурними особливостями двох народів та їхніх мов (вживання архаїзмів, ввічливих форм звертання, кількісні характеристики частоти вживання зниженої лексики). Незважаючи на наявність конкретно-мовних особливостей оформлення звертань, характер механізму співвідношення «зміст-форма» є ідентичним у порівнюваних мовах, причому суттєві риси цих механізмів можна кваліфікувати як мовні універсалії.

У четвертому розділі *«Гендерна диференціація звертань»* розглянута проблема гендерної асиметрії мовлення у художніх дискурсах та проаналізовані механізми залежності вибору комунікантами різних структурних та функціональних типів звертань залежно від гендерної ідентифікації авторів та персонажів художнього твору.

При аналізі функціонально-семантичних аспектів звертань виявлено, що найбільшою мірою гендерна асиметрія проявляється в особливостях вживання антропонімів, характері актуалізації статусно-рольових відносин і кількісному складі, а також якісній диференціації емоційно-оцінних характеристик адресата. Специфіка цієї

асиметрії детермінується гендерною мовною особистістю автора: у творах авторів-жінок частотність і величина інтенсивності відповідних мовних одиниць, вище, ніж у творах авторів-чоловіків.

Зіставний аналіз залежності уживання форм антропонімів від гендерної приналежності автора твору надає змогу стверджувати, що в авторів-жінок значно частіше, ніж у авторів-чоловіків зустрічаються звертання, що актуалізовані повним ім'ям (в українській мові - 86,9 % і у французькій - 91,5%). Персонажі творів авторів-чоловіків вдвічі частіше вживають прізвиська у функції звертання (в українській мові - 8,0% і 3,3%, а у французькій, відповідно 4,6% і 2,3%). Тональність і стилі спілкування значною мірою залежать від соціостатевих статусів комунікантів. Поштивість чоловіків базується на соціальних ролях адресата. Натомість жінки прагнуть бути люб'язними, вишуканими, схильні до прояву почуттів, настроїв, емоцій. У творах, написаних жінками, кількість емоційно-оцінних позитивно забарвлених звертань суттєво перевищує кількість таких вокативів у творах, написаних чоловіками. Негативно-оцінних звертань набагато більше в мовленні персонажів творів, написаних чоловіками, ніж створених авторами-жінками (в українській мові -32,8% і 19,9%, а у французькій - 28,4 і 14,9, відповідно).

План вираження звертань демонструє ще більш яскраво виражену гендерно обумовлену асиметрію, ніж їх змістовний план. Як показує аналіз експериментального матеріалу, виділяється велика група граматичних і лексико-стилістичних ознак, перевагу яких у жіночому мовленні можна визначити як ознаку гендерно обумовленої диференціації звертань. Наступні факти є переконливим підтвердженням вищесказаного. На рівні граматичних засобів актуалізації у звертаннях жінок частіше ніж у чоловіків зафіксовано вживання вигуків, часток, присвійних займенників та використання у звертаннях прислівників і прикметників, що виражають позитивне модально-емоційне ставлення (в українській мові -80,1%, а у французькій - 85,1%, відповідно); жінки вдвічі частіше використовують у звертаннях зменшувально-пестливі суфікси. Цей феномен можна пояснити бажанням «слабкої» статі варіювати ступінь вираження емоційно-модальної ознаки при акцентуації позитивних рис адресата. Використання цих компонентів для передачі негативного ставлення до співрозмовника характерне для чоловіків.

На рівні лексичних засобів реалізації звертань у художньому дискурсі чоловіків на відміну від жінок відзначається тенденція до точності, частого використання професійної термінології навіть у побутовому типі дискурсу; жінки ж віддають перевагу використанню словоформи з приблизним значенням. Цей факт є непрямим свідченням більш важливої ролі, яку відводить професійному статусові чоловік, на відміну від жінки.

Аналіз словникового складу, семантичних полів та асоціативних рядів звертань приводить до висновку, що через більшу зосередженість жінки на своєму внутрішньому світі її лексикон характеризується більш багатим арсеналом слів з модально-емоційною семантикою чуттєвості, оцінності, жінка частіше вживає лексеми, що виражають емоції людини, її психологічний стан. Що стосується чоловічого мовлення, то з позицій оцінювання емоційної конотативності звертань, матеріал дослідження показав перевагу нейтральної лексики.

Щодо фонетичних засобів актуалізації звертань у гендерно-маркованому мовленні, то як показали результати дослідження жінки майже удвічі частіше висловлюють свої емоції інтонацією, в той час як чоловіки переважно використовують лексичні засоби. При цьому найбільш поширеним способом опису інтонаційних засобів у художньому тексті є характеристика тону та гучності голосу при вираженні позитивних чи негативних емоцій. Хоча в усному мовленні інтонаційні параметри у чоловіків і жінок істотно відрізняються (наступні просодичні риси властиві більшою мірою жінкам: більш високий мелодійний рівень; більш широкий тональний діапазон; здатність вільно змінювати голосовий регістр, часте використання змінних низхідних і висхідних тональних моделей, а особливо складних низхідно-висхідних або висхідно-низхідних тонів у межах ударного складу; менша гучність вимовляння; більш яскраве тембральне забарвлення мовлення), у письмовому мовленні зазвичай використовуються гендерно нерелевантні лексичні маркери інтонації.

Письменник, узагальнюючи у художньому дискурсі множинність різних індивідуальностей, будує мовлення своїх персонажів відповідно до їх гендерної приналежності з урахуванням суспільно-історичних умов їх існування, відповідно до їхнього соціального статусу та психологічної структури, адаптуючи мовленнєву поведінку героїв до конкретних комунікативних умов спілкування. Разом з тим виявляються певні деформації у відображенні особливостей чоловічого та жіночого мовлення персонажів авторами художніх текстів, детерміновані гендерними стереотипами їхньої свідомості. Аналіз експериментального матеріалу показує, що кожен автор найбільш адекватно відображає у художньому творі гендерно релевантні мовленнєві характеристики персонажів своєї статі, тому саме їх і слід вважати нормативними, що відповідають реальним умовам комунікації. Чоловіки-автори у зображенні мовленнєвої поведінки чоловіків і жінок інтенсифікують гендерну асиметрію (жінок малюють більш жіночними, а чоловіків - більш мужніми). Індекс гендерної диференціації вище при аналізі мовлення персонажів творів авторів-чоловіків. У відтворенні комунікативної поведінки персонажів авторами-жінками виявляється тенденція до згладжування гендерних відмінностей

(чоловіки менш мужні, а жінки менш жіночні). Проте у цілому автори, незалежно від гендерної приналежності, досить об'єктивно відтворюють у художніх текстах гендерну асиметрію комунікативної поведінки персонажів.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Представлене дисертаційне дослідження охоплює два актуальних напрямки лінгвістичної теорії і практики:

- 1) звертання: функціонально-семантичний та інвентарно-таксономічний аналіз;
- 2) гендерна лінгвістика: особливості мовленнєвої поведінки чоловіків і жінок.

Відповідно до сучасної лінгвістичної парадигми, що висуває на передній план антропоцентричний принцип дослідження полісуб'єктного художнього тексту, в роботі визначено місце та роль звертання у процесі комунікації, як однієї з таких категорій, завдяки яким мова осмислюється не тільки як засіб спілкування, а й як інструмент когніції та як реалія культурно-історичного характеру.

Як показали результати дослідження, функціонально-семантичні особливості звертань у текстах художньої прози, їхня структура, граматичне оформлення, лексичний склад, знаходяться у прямій залежності від різнопланових екстралінгвістичних умов комунікації, в першу чергу від регістру спілкування.

Теоретико-методологічна концепція дослідження базується на тому, що для всебічної характеристики лінгвістичного об'єкта у плані змісту необхідне поєднання двох аспектів його мовного статусу: по-перше, він характеризується за сукупністю всіх виконуваних ним функцій, і по-друге, він розглядається як елемент мовної системи, наділений певними семантичними властивостями і ознаками, що визначають його місце серед інших класів мовних одиниць.

Всі численні функції звертання можна розподілити за чотирма стратурами. У порівнюваних мовах базисною є вокативна функція, яка опосередковує адресацію висловлювання конкретному адресату (адресатам). До її складу в умовах конкретної соціально-інтерактивної і комунікативної події можуть належати і інші функції, модифікуючи і доповнюючи її. До їх числа відносяться наступні функції: фатична, (встановлення і підтримання контакту з адресатом), статусно-регламентуюча (відображення статусно-рольової відповідності комунікантів и ввічливе оформлення мовлення) і модально-емоційна (характеристика адресата и висловлення ставлення до нього мовця. Ці функції і формують функціональне поле звертання.

Необхідною передумовою категоріально-парадигмального вивчення семантики є системно-польовий принцип дослідження. Польова модель опису семантичної структури звертань передбачає наявність стандартних і нестандартних вокативів. Стандартні

звертання формують ядро досліджуваного семантичного поля і характеризуються стабільністю їх застосування в одній із зазначених вище функцій вокатива. До нестандартних вокативів відносяться лексеми, які можуть виконувати функцію звертання у процесі комунікації. Вони утворюють семантично неоднорідну (ситуативно обумовлену), локалізовану у периферійній області семантичного поля звертань тематичну групу.

При дослідженні основних методів актуалізації звертань у французькій і українській мовах, проводився інвентарно-таксономічний аналіз лінгвістичних засобів вираження звертань з метою визначення найбільш продуктивних моделей при комунікації українців і французів. Особлива увага звертається на з'ясування можливості співвіднесення тих чи інших одиниць плану вираження з певними функціями звертань і з конкретними семіологічними одиницями їхнього семантичного поля.

Вивчення експериментального матеріалу дозволяє зробити висновок щодо відносної ролі граматичних (морфологічних, синтаксичних), лексичних, стилістичних і просодичних засобів актуалізації звертань у художньому мовленні у двох порівнюваних мовах. Особливої уваги заслуговує питання взаємозв'язку різнорівневих лінгвістичних способів оформлення звертання (морфологічних, синтаксичних, лексичних, стилістичних, інтонаційних). Одночасне використання декількох лінгвістичних засобів при оформленні звертання посилює його комунікативне значення та допомагає уникнути семантичної багатозначності. При цьому, слід вказати на маркованість просодичних засобів актуалізації звертань.

Семантико-функціональний аналіз виявив надзвичайно важливу роль контексту у формуванні та реалізації експресивних звертань, бо саме за його участю відбувається актуалізація певного узуального значення одної з диференційних сем, увиразнення цього значення з поступовим розширенням сфери вживання нового експресива та поява нових складників лексичної системи. Показано, що в залежності від виду використаних у звертанні мовних одиниць і характеристик комунікативної ситуації (у художньому творі - контексту) можна виділити різні типи реалізації інгерентної або адгерентної експресивності звертань.

Виділення специфічних особливостей функціонування звертань у двох мовах, що зіставляються (вживання архаїзмів, ввічливих форм звертання, кількісні характеристики вживання зниженої лексики), свідчить про те, що усі вони пов'язані з національно-культурними особливостями двох народів та їхніх мов. Незважаючи на наявність конкретно-мовних особливостей оформлення звертань, характер механізму співвіднесеності «зміст-форма» є ідентичним у порівнюваних мовах, причому найістотніші риси цих механізмів можна кваліфікувати як мовні універсалії.

Аналіз експериментального матеріалу показує, що проблема гендерної асиметрії у художніх дискурсах та виявлення механізмів залежності вибору комунікантами різних структурних та функціональних типів звертань залежить від гендерної ідентифікації авторів та персонажів художнього твору. При цьому автори, незалежно від гендерної приналежності, досить об'єктивно відтворюють у художніх текстах гендерну асиметрію комунікативної поведінки персонажів. При цьому індекс гендерної диференціації вище при аналізі мовлення персонажів творів авторів-чоловіків порівняно з жінками.

Перспектива подальших розвідок у цьому напрямі вбачається у зіставному вивченні співвідношення змісту і форми гендерномаркованих звертань в залежності від типу мовної особистості комунікантів – персонажів художнього твору.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Дем'янова Н.О. Вокативи, що містять сему «дорогий», у дискурсі сучасного французького художнього тексту / Н.О. Дем'янова // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2009. – № 17. – С. 10 – 14.
2. Дем'янова Н.О. До проблеми соціально-регламентуючої функції звертання у мовленні / Н.О. Дем'янова // Новітня філологія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – Вип. 41. – С. 9 – 15.
3. Дем'янова Н.О. Засоби втілення звертань в українській та французькій мовах / Н.О. Дем'янова // методичні вказівки для написання дипломних робіт студентами філологічних факультетів. – Одеса: ПНПУ ім. К.Д.Ушинського, 2010. – 23с.
4. Дем'янова Н.О. Звертання в сучасній французькій мові в аспекті категорій емоційності та оцінності (на матеріалі творів сучасних французьких письменників) / Н.О. Дем'янова // Культура народів Причорномор'я. – Крим: Межвузовський центр «Крым», 2009. - №168, Т.1. – С. 220 – 221.
5. Дем'янова Н.О. Моделі звертань у художньому українському та французькому мовленні / Н.О. Дем'янова // Методичні вказівки для студентів старших курсів інституту мов світу. - Одеса: ПНПУ ім. К.Д.Ушинського, 2011. – 25с.
6. Дем'янова Н.О. Семантика звертань в українській та французькій мовах / Н.О. Дем'янова // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського: Лігвістичні науки. – Одеса: ПНПУ ім. К.Д.Ушинського, 2012. – №14. – С.78 – 83.

7. Демьянова Н.А. Гендерные аспекты языка в социокультурном контексте Франции / Н.А. Демьянова // науково-теоретичний часопис «Мова». – Одеса : Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2007. – № 12. – С. 37–39.
8. Демьянова Н.А. Социолингвистическое исследование обращений в современном французском языке / Н.А. Демьянова // Сучасні дослідження з іноземної філології [зб. наук. праць]. – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2007. – Вип. 5 . – С.303 – 308.

АНОТАЦІЯ

Дем'янова Н.О. Лінгвістична структура та гендерні особливості звертань в українській і французькій мовах.- На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. – Одеса, 2012.

У дисертації досліджуються особливості функціонально-семантичних, граматичних, лексичних та гендерних характеристик звертання у художньому мовленні персонажів літературних творів українських та французьких письменників.

Доведено, що механізми актуалізації звертань в художньому мовленні у двох мовах, які вивчаються, має однаковий характер. Виокремлено найбільш продуктивні моделі функціонування звертань у комунікативному процесі. Визначено структуру функціонально-семантичного поля звертань з урахуванням єдності мовних та позамовних факторів. Систематизовано особливості співвідношення мовленнєвих засобів реалізації звертань (лексико-граматичних, інтонаційних, стилістичних) з їхніми семантичними ознаками. Встановлено, що характер механізму співвіднесеності «зміст-форма» є ідентичним у порівнюваних мовах; найістотніші риси цих механізмів можна кваліфікувати як мовні універсалії..

Особливу увагу звернено на залежність вибору комунікантами структурно-функціональних типів звертань від гендерної ідентифікації авторів та персонажів художнього твору. З'ясовано, що усі специфічні риси звертань пов'язані з національно-культурними особливостями двох народів та їхніх мов.

Ключові слова: звертання, лінгвістична структура, функціонально- семантичний аналіз, гендерні особливості, загальні властивості мови, різнорівневі мовленнєві засоби, співвідношення форми та змісту.

АННОТАЦИЯ

Демьянова Н. А. Лингвистическая структура и гендерные особенности обращений в украинском и французском языках.-На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского». Министерство образования и науки, молодёжи и спорта Украины. – Одесса, 2012.

В диссертационной работе исследованы функционально-семантические характеристики, структура, грамматическое оформление, лексический состав и гендерная дифференциация обращений во французском и украинском языках с целью определения наиболее продуктивных моделей, применяемых при коммуникации. Выяснились возможные способы соотнесения единиц плана выражения с определенными функциями обращений и с конкретными семиологическими единицами их семантического поля.

Особое внимание уделено проблеме взаимосвязи разноуровневых лингвистических способов оформления обращения (лексических, грамматических, интонационных, стилистических). Показано, что одновременная реализация нескольких лингвистических средств при оформлении обращения усиливает его прагматическое и коммуникативное значение и позволяет избежать семантической многозначности.

Выделение специфических особенностей функционирования обращений в двух сопоставляемых языках (употребление архаизмов, вежливых форм обращения, количественные характеристики сниженной лексики) свидетельствуют о том, что все они связаны с национально-культурными особенностями двух народов и их языков. Несмотря на наличие конкретно-языковых особенностей оформления обращений, характер механизма соотнесения «содержание-форма» является идентичным в сопоставляемых языках, причем существенные черты этих механизмов можно квалифицировать как языковые универсалии.

Показано, каким образом писатель, обобщая в художественном дискурсе множество различных индивидуальностей, строит речь своих персонажей в соответствии с их гендерной принадлежностью с учетом общественно-исторических условий их существования, соответственно их социальному статусу и психологической структуре, адаптируя речевое поведение героев к конкретным коммуникативным условиям общения.

Семантико-функциональный анализ обращения выявил первостепенную роль контекста в реализации и формировании экспрессивных семем; именно в нем актуализируется одно из узуальных экспрессивных значений определенной дифференциальной семы, конкретизируется или усиливается выразительность ее значения, расширяется сфера употребления экспрессива и появляется новый компонент эмоционально-модального семантического поля. Установлено, что в зависимости от вида используемых в обращении языковых единиц и характеристик коммуникативной ситуации (в художественном произведении - контексте) может быть реализовано несколько принципиально различных типов ингерентной либо адгерентной экспрессивности обращений.

Анализ экспериментального материала показывает, что проблема гендерной асимметрии в художественных дискурсах, а также определение механизмов выбора коммуникантами структурных и функциональных типов обращений зависит от гендерной идентификации автора и персонажей художественного произведения. При этом автор, независимо от гендерной принадлежности, достаточно объективно воспроизводит в художественных текстах гендерную асимметрию коммуникативного поведения персонажей.

Ключевые слова: обращения, лингвистическая структура, функционально-семантический анализ, гендерные особенности, типологически общие и конкретно-языковые характеристики, разноуровневые средства, соотношение формы и содержания.

ABSTRACT

Demyanova N.O. Addresses' Linguistic Structure and Gender Characters in Ukrainian and French Communication – Manuscript.

Thesis for the Academic Degree of the Candidate in Philology, speciality 10.02.15 – General Linguistics. – The State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky” of the Ministry of Education and Science, Youth and Sport of Ukraine, Odesa, 2012.

The peculiarities of addresses' functional, semantic and gender marks used in speech of characters in Ukrainian and French fiction are regarded in the research.

It has been proved that the mechanism of the addresses' actualisation in the two languages under investigation is the same. The most productive models of addresses' functioning in communication are defined. The structure of addresses' functional and semantic field on the basis of examining linguistic and extralinguistic factors is laid out. The peculiarities of correlation between linguistic means realizing addresses (lexical, grammatical, phonetical and stylistical) and their semantics have been systematized. It is discovered that the character of the "content - form" correlation mechanism is identical in both languages, and the most typical features of these mechanisms can be treated as language universals.

Special attention has been given to the problem of the communicants' choice of the addresses 'structural and functional kinds depending on the gender identification of both - the author and his (her) characters. It can be stated that the specific traits of addresses are connected with national and cultural peculiarities of the peoples and their languages.

Key words: addresses, linguistic structure, functional and semantic analysis, gender peculiarities, typologically common and specific language characteristics, means of various levels form and semantics correlation.